

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כט עמוד ב

אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי, וכשאתה יוצא לדרך - המלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפלת הדרך. ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותציעידי לשלום ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר אביי: לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא. היכי נימא? - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו'. אימת מצלי? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך. עד כמה? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה. והיכי מצלי לה? - רב חסדא אמר: מעומד; רב ששת אמר: אפילו מהלך. רב חסדא ורב ששת הוו קאזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי. אמר ליה רב ששת לשמעיה: מאי קא עביד רב חסדא? אמר ליה: קא ומצלי. אמר ליה: אוקמן נמי לדידי ואצלי, מהיות טוב אל תקרא רע.

רש"י מסכת ברכות דף ל עמוד א

עד פרסה - אבל לא לאחר שהלך פרסה, ובהלכות גדולות מפרש: עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל - עד פרסה, אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה, אבל דרך פחות מפרסה - אין צריך להתפלל תפלה זו.

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כ

משעה שיאחז בדרך ועד כמה פרסה על הלכות גדולות ז"ל אומר שכשיש לו ללכת פרסה או יותר מברך אבל בפחות מפרסה אינו מברך דכמו שהוא בעיר דיינין ליה ורוצה לומר עד כמה מהלך יהיה הדרך שהולך ושיברך ויש מקשים עליו מדאמרינן בירושל' (ה"ד) כל הדרכים בחזקת מסוכנים ואפשר לומר שזה אינו אומר בקרוב לעיר אלא כשהולך בדרך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה וצריך להתפלל ולבקש על נפשו ויש מפרשים דהכי קאמר ועד כמה נידון אותו באחיזת הדרך ושיכול לברך אותו ומהדרינן עד פרסה כלומר בתוך הפרסה הראשונה יכול לאמרה אבל אחר פרסה לא ונראה למורי הרב נר"ו דודאי הפירוש הנכון כך הוא דעד כמה ר"ל עד כמה הוי אחיזת הדרך אבל אינו כמו שאומרים שאם לא התפלל בתוך פרסה לא יתפלל אחר כך שזה לא יתכן דכל זמן שיש לו עדיין ללכת מחויב הוא בענין התפלה הצריכה אלא יש לו לאמרה לכתחלה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אח"כ על מה שיש לו ללכת כל זמן שרב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך...

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קי

סעיף ז

אומר אותה יד אחר (כט) שהחזיק בדרך; * (ל) ואין לאומרה, אלא אם כן יש לו לילך (לא) טו פרסה, (לב) <ו> אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך <ז> ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה (רש"י והר"י), ואם שכח מלאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע (לג) תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה.

משנה ברורה סימן קי

(כט) שהחזיק בדרך - ר"ל [לד] שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך [לה] ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר והט"ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת אבל הא"ר והפמ"ג ושאר אחרונים חולקין ע"ז והסכימו דלכתחילה יש לזהר שלא לעשות כך אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ"ז בתחלת יציאתו מביתו [לן] אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה"ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. ועיין לקמן בסימן ר"ל לענין מה שמתפלל כשיצא מן הכרך ובמ"ב שם:

(ל) ואין לאומרה וכו' - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה"ד בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [א"ר] ולפ"ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה"ד אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ"ז יש לזהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנוסע לברך ברכת תה"ד וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ"ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה:

ביאור הלכה סימן קי

* ואין לאומרה כו' - עיין במ"ב הטעם והוא מהרא"ש ולכאורה לפ"ז אפילו אם יש לו ליסע פרסה ביחד אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר או שיודע שאיזה עיר קרובה בצד דרך נסיעתו בתוך פרסה ג"כ לא יאמר תה"ד בחתימה דהא ליכא מקום סכנתא ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה ומה שאמר אח"כ ובלבד שלא הגיע וכו' שאני התם דמה שהלך כבר ליכא לאיצטרופי לחייבו עי"ז ומה שיוסע למחר נסיעה אחריתא היא משא"כ בענינו וצ"ע:

שו"ת מנחת שלמה תנינא (ב - ג) סימן ס

א) מת"א לירושלם, לענ"ד לגמרי פטור, שהרי צריך להיות מקום של שתי פרסאות בלי ישוב, ותודה לד' שמיושב. אולם במקומות שיש ישוב ערבי הואיל וכעת הם אויבים יש לחושבו כמקום לא מיושב. ובנוגע לשיעור, מקובל לענין זה לחשוב לפי המרחק של השטח ולא לפי זמן הנסיעה.

ובעיקר הדבר מסופקני דבאותם הכבישים ובאותם הזמנים שכלי רכב מצויים, וכ"ש אם יש גם פקוח של משטרה ניידת יתכן שטוב לברך בלי הזכרת החתימה, אך זה חדוש.

שו"ת יביע אומר חלק ט - אורח חיים סימן קח

נח) בעמוד עג אות כז, הנוסע מעיר לעיר, במשך שיעור פרסה, דהיינו שעה ושתיים עשרה דקות, מברך תפלת הדרך וחותר בהזכרת ה' ברוך אתה ה' שומע תפלה. ואף ההליכה וחזרה ביום אחד מצטרפים לשיעור הנ"ל, לברך תפלת הדרך בהזכרת ה'. וכן אם נוסע ביום וחוזר בלילה הוא. והנוסע בדרכים מסוכנות, גם בפחות מהשיעור הנ"ל צריך לברך תפלת הדרך.

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן כא

א

הנה ת"ח אחד הציע דעתו דבזה"ז אין לברך תפילת הדרך בברכה עם הזכרת ה', היות שבהרבה דרכים ישנם ישובים סמוך לדרכים בתוך פרסה לדרך והלא נפסק שבהגיע לתוך פרסה לעיר שוב לא יכול לברך, והישובים כהיום צמודים שכיוצא מעיר אחת רצוני מפרסת העיר שוב הוא תוך פרסה ליד עיר אחרת באה"ק. ולבבי לא כן ידמה, דתוך פרסה לא מוזכר רק כשיוצא מעירו והוא עדין תוך פרסה לעירו שעדין לא חל עליו חיוב ברכה זו דתוך סמוך לעיר לא שכיחי חיות ולסטים, וכן בגמר הליכתו וכבר מסיים והוא מגיע למטרה שלו שוב לא שייך לברך עוד, אבל כשהוא הולך על אם הדרך וסמוך לכביש הדרך או הנסיעה ישנם ישובים תוך ד' מילים שיעור פרסה והוא עובר במעוף על ידם, והוא באותם סכנות דרכים דשייכים בזה"ז כמו תאונות השכיחים כ"כ בעו"ה, וכה"ג אריכות דרך זה הוא הגורם לתפלת הדרך. וראיתי במ"ב בבה"ל סי' ק"י שנסתפק בכזה והניח בצ"ע, ובעניוטי סתימת הפוסקים כמפורש דחייב בתפה"ד וגם טעמא דמסתבר הוא.

ב

עוד בענין תפלת הדרך ראיתי למר דו"ז הגאון הק' מהר"י גרינואלד זצ"ל בתשובת זכרון יהודה או"ח סי' מ"ב שנו"נ אם היום שאפשר ללכת במסילת הברזל ובמכונית אם ג"כ השיעור כפרסה או אנו חושבים שיעור פרסה בזמן ובעל זכרון יהודה נו"נ קצת בזה ולבסוף מסיק דכל הלוח בזמן פרסה שהוא בערך שעה ורובע, לא יאמר תפילת הדרך בשם ומלכות אפילו הולך למרחקים.

ובעניוטי הדברים תמוהים, כי בנושא זה פשוט דלא מחשבינן לפי הזמן רק קרבת העיר פרסה כפשוטה, דהלא בזה"ז שהולכים גם עם איורונים דאפשר ללכת למדה"י רחוק תוך שעה וקצת יותר וכי זה סבה לפטור מתפילת הדרך הלא פשוט כי ע"י אורך המקום עד שמגיע למטרה נתארך גם זמן הסכנה וצריך תפלה, וראיתי שבעל זכרון יהודה הרגיש בהבדל זה אבל מדחה לה בלי טעם מתקבל על הלב, וע"כ פשוט דגם תוך זמן הלוח פרסה והולך באוטו או איורון וכיו"ב שצריך לברך כהלכה.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נט

...וטעם מנהג ספרד שאיתא /סי' רי"ט/ בסעיף ז' שנוהגים לברך הגומל כל הולכי דרכים מפני שכל הדרכים הם בחזקת סכנה, נראה שלא מחמת שמדמין ליורדי הים באניות שמזה אין למילף כדבארתי שאם לא אירע כלום הרי לא היה שום חשש סכנה, אבל דימו זה להולכי מדברות שאף כשלא אירע שום חיה וליסטים מברכין שצריך לומר דהטעם דכיון ששכיחי שם חיות רעות וליסטים הוא בשמירה מהשי"ת שבלא חסד השי"ת עליו היה אירע שם איזה חיה וליסטים ובחסד השי"ת נתן דעה בלב החיות והליסטים שלא יבואו לשם בשעה שעברו שם, ולכן צריכין להודות בברכת הגומל, לכן מדמין כיון שכל דרכים בחזקת סכנה אף שאינו כמו במדברות הוא נמי מחסד השי"ת ששמרם שלא יארע שם אויב ואורב בדרכם. והחולקין עליהם סברי דמדברות דשכיחי הוא כידוע שהיו צריכין להיות בכאן החיות רעות והליסטים והשי"ת לא הניחם לבא מחסדו עליהן, אבל בסתם דרכים שאף שג"כ מצוי שיהיו שם מזיקין מ"מ ודאי אין להחשיב זה כידוע שהיו צריכין להיות בכאן ולכן אין למילף משם לברך דמספק שמא מה שלא באו לכאן היה זה בחסד השי"ת עליו ביחוד משום שרצו לבא ולא הניחם אין לברך דמספק ברכות להקל. ול"ד למה שצריך להתפלל מתחלה, משום דבשביל ספק אף קטן ודאי יש להתפלל שלא יארע לו שום מזיק אף בברכה שלכן תקנו להתפלל תפלת הדרך.

ומדויק לשון המלך בקונן וצא שאמר אליהו לר' יהודה אחוה דרב סלא חסידא בברכות דף כ"ט על תפלת הדרך, שהוא מחדש שאף שהוא רק ספק דאפשר לא יחשבו כלל מזיקים להיות שם שנמצא שלא היה על מה להתפלל שישמרהו השי"ת בדרכו יותר מכפי שהוא נמצא בביתו, והיה מקום לומר שלא יוכל להתפלל בברכה דמספק ברכות להקל, שאינו כן אלא שלתפלה צריך להתפלל אף על הספק בברכה, וזהו לשון המלך שהוא לשון שאלת עצה איך לעשות שהוא שייך על דבר שהוא לו ספק ואינו יודע להכריע נמלך בחברו איך לעשות, כן הוא כשיוצא לדרך שהוא ספק שאפשר שיארע שם איזה סכנה ומ"מ הכריע לילך מפני צורכו או אף לטייל שמותר מצד החשש סכנה משום שהוא חשש רחוק טובא, לא ילך בלא המלכה בקונו שאף שהכריע לצאת ולא לחוש לשמא יארע לו איזה סכנה לא יאמר שלכן לא יתפלל בברכה מספק קטן כזה אלא יתפלל לקונו כמו שהוא ספק ממש שצריך לימלך עוד בדבר, משום שלהתפלל שהשי"ת ישמרהו צריך אף בשביל חשש רחוק טובא.

תשובות והנהגות כרך ה סימן מו

בנידון שאלתו בתפלת הדרך כשנוסע מירושלים לבני ברק או לבית שמש, במנהגי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ("הליכות שלמה" פרק כ"א הערה י"א) מביא ששמע מהגאון רבי אלעזר שך זצ"ל שמרן הגאון דבריסק לא אמר בשם ומלכות כשנסע לת"א, רק היה כוללה בשומע תפלה בשמו"ע, ואולי טעמו שיעקר הסכנה בדרך הוא מפני תאונות דרכים וזהו שייך בעיר כמו בדרך ואין הדרך מקום סכנה במיוחד, אבל רבינו החזו"א זצ"ל והסטייפלר זצ"ל נהגו לברך בנסיעה בין ירושלים לבני ברק.

ועיקר הטעם דיש לברך, הוא מפני שמצוי היום תאונות דרכים, ואפילו אם הוא עצמו נזהר בנסיעתו, אך חבירו אינו נזהר, ואף שהסכנה קיימת גם בעיר, מ"מ כיון שלא תיקנו חז"ל בעיר אין לנו לשנות, אבל בנסיעה בדרך שתיקנו ברכה, ושייך היום תאונות, נשאר דין תפלת הדרך, וכעין זה בקידוש בית הכנסת לביל שבת אנו לא נוהגין בזה מפני שאין היום אורחים שאוכלים בבהכ"נ והתקנה נתבטלה, אבל חזרת הש"ץ אף שהיום בקיאי מ"מ שייך במי שלא כיוון כראוי שיוצא ע"י ש"ץ ונשארה התקנה.

מיהו במק"א הבאתי שבשו"ת "זכרון יהודה" כתב ששיעור פרסה אינו שיעור בשטח הדרך, אלא שיעור בזמן הליכתו, שכשהולך זמן הליכת פרסה דהיינו ע"ב מינוט מברך, ולכן אם נוסע במכונית אינו מברך רק כשנוסע ע"ב מינוט, וא"כ בנסיעה מירושלים לבני ברק שאין שיעור זה פטור. אבל דעת המ"ב (ס"ו ק"י ס"ק ל') ששיעור פרסה הוא באורך הדרך ולא שיעור בזמן הליכתו, וכן ס"ל לרבינו החזו"א והסטייפלר וכמ"ש לעיל.

ולפי"ז גם מירושלים לבית שמש או למודיעין, שיש שם שיעור פרסה באורך הדרך ראוי לברך, מיהו לא נהגו לברך, וצ"ל שעיקר החיוב הוא בדרך של נסיעה מעיר לעיר וכדומה, אבל כאן המקום סמוך לעיה"ק ומצויין תמיד תושבים הרגילים לצאת מכאן לכאן, ודרך כזו אינה חשובה כמו הליכה מעיר לעיר בזמנם, ולכן לא נהגו לברך וצ"ב.

ואני לעצמי נוהג בס"ד לומר בנסיעה לבית שמש או למודיעין תפלה בלא נוסח ברכה, דכמו שתיקנו חז"ל בכרך מסוכן כשיוצא או נכנס שמה (וכדאיתא במשנה ברכות נד) להתפלל ולהודות, שראוי להתפלל ולהודות כשניצל מסכנה אף שאינו בנוסח ברכה, אף כאן אף אם אין בזה דין ברכה ותפלת הדרך, אך מפני ריבוי התאונות ראוי להתפלל ולהודות כנכנס לכרך, וכשאני נוסע מירושלים לבית שמש, תיכף כשאני יוצא לכביש ראשי בירושלים לכיוון בית שמש אני אומר, יה"ר מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שתוליכני למקום חפצי לחיים טובים ולשלום, וכשאני מגיע לתוך בית שמש אני אומר, מודה אני לך שהכנסתני לכרך הזה לשלום... [אבל הוא הדין שיכול לברך בנוסח תפלת הדרך המקובל, אבל מספק לא יחתום בשם].

ומיהו מירושלים לבני ברק נוהג אני לברך נוסח תפלת הדרך הארוך ומעומד דוקא, ומבקש אני מנהג המכונית לעצור ואני יוצא ומברך מעומד, ותפלת הדרך היא סגולה נפלאה להנצל מכל פגעים, וצריך לברך לכתחילה תוך הילוך פרסה מהעיר, ונהגו לברך ביוצא מעיה"ק לפני שער הגיא, שרק אז שכבר א"א לראות בתים משני צידי הכביש נקרא שיצא מחוץ לעיר, ומיהו יש שסוברים שמיד בתחילת הכביש הראשי סמוך לגבעת שאול כבר נקרא שיצא חוץ לעיר שכיון שאין הבתים על הכביש רק במרחק ממנו, אין הכביש כחלק מהעיר רק הוא כמקום בפנ"ע ומדקדקין להזדרז לברך מיד כדי לינצל מסכנת דתאונות דרכים שמצוי כבר מיד.

"הלכות תפילת הדרך", הרב אליעזר מלמד, www.yeshiva.org.il

ולכאורה אין הבדל בין אם עוברים את הדרך הזו בהליכה ברגל או ברכיבה על חמור או בנסיעה במכונית מהירה, העיקר הוא שאם אורכה יותר מפרסה אומרים תפילת הדרך, ואם פחות - אין אומרים. אלא שכמה מן הפוסקים סברו, ששיעור פרסה בא לתת לנו שיעור של זמן, שאם הדרך אורכת יותר משבעים ושתיים דקות, שזה הזמן שלוקח לאדם ממוצע לעבור ארבעה קילומטר בדרך לא סלולה - צריכים לומר את תפילת הדרך, אבל אם הדרך אורכת פחות משבעים ושתיים דקות, כיוון שהסכנה לא נמשכת זמן רב - אין אומרים את תפילת הדרך. ולפי זה כיום אדם שנוסע מתל אביב לירושלים, לא יאמר את תפילת הדרך, כי משך הזמן שנוסעים מתל אביב לירושלים הוא פחות משבעים ושתיים דקות. (עיין שו"ת זכרון יהודה או"ח מ"ב).

אולם לדעת רוב הפוסקים כוונת חז"ל כשאמרו פרסה הוא לקבוע את אורך הדרך שעליה צריך לומר את תפילת הדרך. משום שככל שהדרך ארוכה יותר, כך היא מתרחקת יותר מן הישוב, וכך הסכנות שבה מתרבות. אבל לזמן אין שום חשיבות, עובדה היא, שגם בזמן חז"ל היו רוכבים על סוסים, והיו עוברים ארבעה קילומטרים בפחות מעשר דקות, ובכל זאת לא חילקו חכמים בין הולך לרוכב, וקבעו שעל דרך של פרסה אומרים תפילת הדרך. ולפי זה גם בזמנינו שיש מכוניות מהירות, מודדים את אורך הדרך, ואם היא יותר מפרסה, מחויבים לומר את תפילת הדרך. וכך פסק בעל המשנה ברורה (מ"ב קי, ל), וכך ההלכה, משום שרוב רובם של הפוסקים הורו כן, והדעה החולקת היא דעת יחיד (כך מובא בספר אהלך באמיתך ע' קא). ולהלכה, ברור שיש לנהוג למעשה לומר את תפילת הדרך על דרך בין עירונית שאורכה למעלה מארבעה קילומטר. ובמיוחד כיום שתאונות הדרכים מהוות את אחת הסכנות העיקריות לחיי אדם.

...באותם כבישים ביש"ע שנחשבים למסוכנים מחמת התנכלויות הערבים שזורקים אבנים, ולפעמים אף זורקים בקבוקי תבערה או יורים, יש לומר בהם את תפילת הדרך אפילו בדרך של פחות מפרסה. ואף שוודאי סכנת תאונות הדרכים חמורה בהרבה מהסכנה של ידווי האבנים, עובדה היא שיותר אנשים מהישובים נפגעים מתאונות דרכים מאשר מפעילות חבלנית. מכל מקום הסכנה של תאונות הדרכים היא סכנה של דרך רגילה, שבה אומרים את תפילת הדרך רק אם נוסעים למעלה מארבעה קילומטרים. אבל ביש"ע מצטרפת סכנה נוספת שאינה שכיחה בסתם דרכים, ולכן יש לומר את תפילת הדרך אפילו על דרך של קילומטר אחד. ויהי רצון שיתמו כל שונאינו ואויבי נפשנו, וישראל ישכון לבטח בכל רחבי ארצו.

תפילה כהלכתה (הרב יצחק יעקב פוקס) כז:כו

היוצא לדרך שאורכה לפחות 4.7 ק"מ, לאחר שיצא מתחום הבית האחרון שבעיר ועבר כ-41 מטר יאמר: יהי רצון מלפניך... אמנם, בן ספרד לא יאמרנה בשם ומלכות אא"כ עומד לעבור בדרכו באותו יום כ-72 דקות.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן פט

סעיף ח

* טז בשעת הדחק, כגון (לח) שצריך להשכים לדרך, (לט) יכול להתפלל (מ) משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה. (מא) אם אפשר לו לקרות ק"ש על הדרך, דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון וכמו שנתבאר לעיל סי' נ"ח (ב"י בשם הרשב"א), ואף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה, (מב) יז הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

מגן אברהם סימן פט

טז (טז) בשעת הדחק וכו' - צ"ע דרוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר דנוהגים כאיך פוסקים דפסקו כרשב"א דמסמך גאולה לתפלה עדיף ועוד דרש"י פי' תפלה מעומד עדיף כדי שיוכל לכוון והאידינ' בלא"ה אין מכוונין כ"כ לכן מוטב לסמוך גאולה לתפלה, ומשמע מדברי רש"י דאם יוכל להתפלל מיושב בדרך מוטב שיסמוך גאולה לתפלה משיתפלל בביתו מעומד דגם במיושב יכול לכוון וכ"מ ברא"ש לחד שינוי' מיהו איתא בגמ' דהיושב בקרון או בספינה ההולכים חשוב כמהלך לענין זה ופשוט דאם יכול להכיר חבירו ברחוק ד"א יקרא גם ק"ש בביתו:

משנה ברורה סימן פט

(לח) שצריך וכו' - ואין [מה] השיירא ממתנת לו או [מן] שאר דחק ואונס: (לט) יכול להתפלל - פי' דבסתם דרך אינו יכול לכוין בתפלה בין כשהוא מהלך ברגליו [מז] או יושב בעגלה או בספינה ולפיכך אמרו חכמים שטוב יותר שיתפלל משעלה עה"ש אף שאינו עדיין עיקר זמן תפלה וגם לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה כי לא יוכל לקרוא אז ק"ש דעדיין לא הגיע זמנה עד שיכיר את חבירו ברחוק ד"א מ"מ זהו טוב יותר משיתפלל בדרך בזמנו עם סמיכת גאולה לתפלה כי בביתו יוכל להתפלל בעמידה: (מ) משעלה עה"ש - עיין בביאור הלכה בס"א שכתבנו בשם הרבה פוסקים דס"ל דדוקא אחר שהאיר מזרח וקודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה. ובפרט כשרוצה אז לברך על התפילין דזה אפילו לדעת המקילין אסור אפילו אחר שהאיר מזרח עד זמן שיכיר את חבירו ברחוק ד"א [מח] ואם הגיע הזמן הזה לכ"ע יקרא ק"ש ויתפלל בביתו כתקונה אף שעדיין לא הנץ החמה כיון שהוא שעת הדחק. . . .

(מא) אם אפשר וכו' - ר"ל דאם יודע שגם ק"ש פסוק ראשון לא יוכל לכוין בדרך כגון שהוא במקום גדודי חיה וליסטים מותר לקרוא ק"ש בביתו ג"כ תיכף משעלה עה"ש אף על פי שעדיין לא הגיע עיקר הזמן וכדלעיל בסימן נ"ח ס"ג: (מב) הכי עדיף - ורוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר משום דנוהגים כאיך פוסקים דס"ל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע"כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפלה [מ"א עי"ש עוד]. עוד כתב אם הוא בדרך ומתיירא שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש בלי ברכות וכשיבוא למלון יקרא עוד הפעם ק"ש עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפלה [שהיא רק עד ד' שעות] ודאי יתפלל י"ח ג"כ בדרך מהלך או מיושב [פמ"ג] וכשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב נכון להתאחר להתפלל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך אם לא שהוא ישן על העגלה ויש לחוש שמא בתוך כך יעלה עמוד השחר ועיין ברל"ה בשע"ת סק"ג או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מנוחה להתפלל שיבללוהו שם בני הבית:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד

סעיף ד

* היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל (יג) דרך הילוכו; <ד> וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, (יד) אם יוכל לעמוד, עומד; (טו) ואם לאו, יושב במקומו ומתפלל. או אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה, כי אם יעמוד ויתפלל ויקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו (טז) ויישוב דעתו. ויש מחמירין (יז) ז לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה.

סעיף ה

היה יושב בספינה או בעגלה, אם יוכל לעמוד במקום הכריעות, עומד כדי שיהיה כורע מעומד, ופוסע ג' פסיעות. הגה: ח אף על פי שיושב (יח) בכל התפלה, מ"מ אם אפשר לו לעמוד, יעמוד, כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכן. (ב"י בשם א"ח) ואם א"א לו, כגון שרוכב על הבהמה, (יט) ט יחזיר הבהמה שלשה פסיעות לאחריה, ועולה לו כאלו פוסע בעצמו (הגהות אלפסי החדשים ס"פ תפלת השחר).

סעיף ט

מי שהוכרח להתפלל (כה) מיושב, (כו) כשיוכל יא <ה> צריך לחזור ולהתפלל מעומד, (כז) ואינו צריך להוסיף בה דבר. הגה: ומי שבא בדרך והוא סמוך למלון, אם יוכל להסתלק (כח) מן הדרך במקום יב שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, יסתלק שם יג ולא יתפלל (כט) במלון של עובדי כוכבים, (ל) שלא יבללוהו בני הבית; אבל אם א"א לו להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו, יתפלל במלון יד באיזה קרן זוית (תרומת הדשן סימן ה' ו'//).

משנה ברורה סימן צד

(טו) וא"ל יושב וכו' - ובכ"ז [יט] יחזיר פניו לא"י אם אפשר לו:

(כז) ואינו צריך וכו' - ר"ל דזה לא הוי כמתפלל בתורת נדבה דקי"ל לקמן בסימן ק"ז דצריך לחדש בה ולדינא הסכימו האחרונים שא"צ לחזור ולהתפלל שנית [לב] וכן המנהג שאין עוברי דרכים שהתפללו בדרך במיושב חוזרין ומתפללין שנית ומ"מ אם הוא רוצה יכול להתפלל שנית בתורת נדבה אם הוא בטוח שיכוין לבו בתפילתו כמש"כ ס"ס ק"ז וא"צ לחדש בה דבר דזה שמתפלל עתה בעמידה הוא כחידוש כ"כ בספר מגן גבורים ומדברי פמ"ג משמע שאין כדאי להתפלל היום נדבה:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן כ

והמתפלל מיושב באוירון אינו צריך לחזור ולהתפלל ואף לכתחילה אם קשה לו העמידה באוירון ויהיה טרוד בשביל זה יותר טוב לישוב, ולעמוד קודם הכריעות כדאיתא ברמ"א /או"ח/ סי' צ"ד סעיף ה' ועיין במג"א ס"ק י"ד.

תפילה כהלכתה פרק כז

כ. הנמצא בכלי תחבורה ואינו מסוגל לעמוד – יתפלל בישיבה ברגליים צמודות ובמידת האפשר יעמוד בברכת אבות ובעת הכריעות וכן בסיום התפילה כשפוסע לאחוריו . . . אין כל אפשרות לעמוד – יתפלל הכל בישיבה אלא שכאשר קשה לכוון כך – רשאי להשלים התפילה, בתפילה שלאחריה.

כא. הפוחד לצאת מריכובו – רשאי להתפלל בריכובו בישיבה, ומכל מקום צריך לפסוע שלש פסיעות, או להסיע ריכובו מעט לאחור בסיום התפילה. ובשום אופן אין להתפלל תוך כדי נהיגה (ו).
(ו) דעת הגרש"ז אויערברך . . . (אבני ישפה עמ' פו) שצריך להתרכז בנהיגה, ומשום פיקוח נפש.

www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3925494,00.html – ידיעות אחרונות

הרב אהרון יהודה לייב שטיינמן, ממנהיגי הציבור החרדי-ליטאי, פוסק כי במהלך הטיסה עדיף להתפלל את תפילת שמונה עשרה בישיבה ובנחת מאשר בעמידה ובהיסח הדעת. . . . במקומו החרדי "השבוע בירושלים" התפרסמו שלל תשובות של רבנים בכירים ברוח הימים, ובהן זו של הרב שטיינמן: "עדיף להתפלל בישיבה ובמתניות מאשר להסתכן בטלטול וביטול הכוונה בעמידה".

הרב יואל בן נון, "תפילות בדרכים" – <http://www.ybn.co.il/mamrim/m45.htm>

2. הישיבה היום ברכב, באוטובוס או במטוס הרבה יותר נוחה, והרבה פחות מטלטלת מרכיבה על חמור או מהליכה רגלית. . . לעומת זה, די קשה לעמוד, וקשה להתרכז בעמידה ושוב, או מפני שזה מפריע לנוסעים ולאנשי צוות המטוס שמשרתים את הנוסעים במעבר, או מפני הנכנסים והיוצאים בשירותים שבמטוס (וגם מפני הריח שנפלט משם לעיתים).
לכן, יש להורות לכתחילה, שיש עדיפות להתפלל בישיבה ברכב, באוטובוס וגם במטוס, ואין חוזרים ומתפללים אחר-כך (ר' משנה ברורה סוף סימן צ"ד).

בהחלט ראוי לחדול מן המניינים המאולתרים שבמטוסים, שאינם מתנהלים במקום ראוי (לרוב, מאחור, ליד באי השירותים), ואין בהם מצב של כוונה ראויה, מפני ההפרעה לנוסעים ולצוות. אכן, כך הורו לאחרונה כמה פוסקים חשובים.

אם אפשר לארגן מניין לפני העלייה למטוס, אחרי הפקדת המזוודות והמטען, הרי זה רצוי ומשובח, ובתנאי שהתפילה תסתיים לפני זמן העלייה למטוס, ולא ייגרם עיכוב.

בכל שאר המקרים יתפללו הנוסעים בכונה ובריכוז במקומם, בישיבה.

במקום שאפשר לקום לכריעות ולפסיעות לאחור מבלי להפריע לאיש, יקום כך, ואם לאו רק יטה ראשו בכריעות ודיו.

3. הנוהג ברכב לעולם לא יתפלל בזמן נהיגה, מפני שאינו יכול לכוון, ואסור לו להסיח דעתו, על כן, אם יכול לעצור ולהתפלל, יעצור, ואם לא יתפלל תפילת תשלומין בתפילת הבאה, כדין אנוס או שוכח (אורח-חיים ק"ח א, וקי"ג).

אולם אין לעצור בשום פנים בצד הכביש ובצמוד לו, מפני הסכנה. כבר נפגעו אנשים בשולי הכביש, אפילו בזמן שעסקו בהצלת נפשות במקום בו שכחה סכנה, אפילו זכות המצוה לא תמיד מגינה (קידושין ל"ט ע"ב).

הנהגים הרוצים לעצור לתפילה, חייבים לרדת מהכביש לגמרי, ולמצוא מקום מתאים לכך, אז יוכלו להתפלל בנחת ובכוונה, וגם להכין את עצמם כראוי לחידוש בנסיעה, כשיצאו שוב לכביש.

בכביש מהיר, יש לצאת במחלף מתאים ולחזור לכביש אחר כך.

אם איננו יכול להתרכז בתפילה כשהוא יושב במקומו, או אם הוא נוהג ואיננו יכול לעצור ולרדת מן הכביש, מפני שהוא מחוייב לנוסעים או לתפקיד, או לצורך מצווה (ובכלל זה, הדאגה למשפחה) – יתפלל תפילה קצרה במקום תפילה.

כשיגיע ליעדו יתפלל תפילה כסדרה (אם עדיין זמן תפילה), ואם לאו – יתפלל תשלומין בתפילה הבאה. . . .

הנוסע ברכבת (אם איננה דחוסה) או בספינה, יכול להתפלל כרגיל בעמידה. אם יש תנאים מתאימים בלי הפרעה לנוסעים אחרים או לצוות, יתפללו במניין כדרכם תמיד.

אולם יש לזכור כי הפרעה לנוסעים אחרים [עלול להיות בה משום חילול השם (ר' רמב"ם סוף פ"ה מהלכות יסודי התורה), וזה חמור מכל העבירות שבתורה, כידוע (יומא פ"ו ע"א; רמב"ם סוף פ"א מהלכות תשובה).

4. זמני תפילה וקריאת שמע במטוס נקבעים – לענ"ד – לפי שדה התעופה שבו המטוס יכול לנחות באותה שעה אם יש לו תקלה. . .

"שאל את הרב", פורום בי"ח בכסלו התשס"ב, www.moresheet.co.il

הרב יובל שרלו: לאחר הגשת הארוחות ומכירת הפטור ממס וכדו', כשמתחילים הסרטים, ניתן לעמוד בסוף המטוס בצד ולהתפלל בלוא להפריע. אם הדבר לא ניתן לעשייה, ניתן לעמוד במעבר ולהניח תפילין ולהתפלל בישיבה בכוונה.

דף על הדף ברכות דף כט עמוד ב

לגבי תפילת הדרך על נסיעה באוירון, מפורסמת ראייתו של הגאון בעל הצפנת פענח צ"ל שהביא מהגמ' חולין (קלט ע"ב) עה"פ "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך" – מצא קן חייב בשילוח שנאמר: "הנותן בים דרך", ומקשה הגמרא: אלא מעתה

מצא קן בשמים, דכתיב "דרך נשר בשמים", הכי נמי דחייב בשילוח? – ומשני: "דרך נשר איקרי, דרך סתמא לא איקרי".

הרי שבאויר לא נקרא דרך עכ"ד ודפח"ח.